

Ministru prezidenta Valda Dombrovska uzruna Saeimas deputātiem 2009.gada 5.novembrī

Priekšsēdētāja kungs, godātie deputāti, ministri, visi klātesošie!

Jūsu vērtējumam ir iesniegts 2010.gada valsts budžets. Tas ir tapis laikā, kad mūsu valsts tikai nedaudz attālinājusies no maksātnespējas robežas. Laikā, kad joprojām dzīvojam starptautiskā aizdevuma radītajā aizvējā, nopelnot mazāk nekā tērējam. Šis joprojām ir krīzes budžets. Pat ja ir dažas pazīmes tam, ka ekonomiskā situācija sāk pamazām uzlaboties, krīzi vēl neesam pārvarējuši. Tādēļ neloloju ilūzijas un apzinos, ka ar budžetu pilnībā apmierināts, iespējams, nav neviens.

Šis budžets atspoguļo valsts pašreiz ierobežotās iespējas. Tomēr budžetā paredzēta arī virkne pasākumu trūcīgāko iedzīvotāju atbalstam sociālās drošības tīkla ietvaros.

2010.gada budžeta prioritātes ir izglītība, veselība, sociālā joma, kā arī sabiedriskā kārtība un drošība. Diemžēl krīzes apstākļos prioritārajām jomām netiek nodrošināts ierastais izdevumu pieaugums, bet gan salīdzinoši mazāks samazinājums. Valdība ir ievērojusi iepriekš paustās apņemšanās, 2010.gada budžetā veselības aprūpes finansēšanai paredzot 3,4% no IKP un vienlaikus salīdzinoši mazākus izdevumu samazinājumus – 6% pret bāzes izdevumiem, noteikti izglītības un sabiedriskās kārtības funkcijām, un tikai 3% pret bāzes izdevumiem samazinājumu sociālajai jomai.

Nākamā gada budžets ir savā ziņā unikāls ar pāris tikai tam raksturīgām iezīmēm.

Pirmkārt, šis ir pirmais budžets, kas veikts balstoties uz valsts veikto funkciju analīzi saskaņā ar COFOG noteikto valdības funkciju klasifikāciju. No nesenās budžeta sastādīšanas pieredzes varu droši teikt, ka šī pieeja jāturpina attīstīt arī sastādot nākamā un tālāko gadu budžetus, jo šāda pieeja ļauj daudz precīzāk redzēt un saprast, kam un kādiem mērķiem valsts tērē budžeta līdzekļus. Jau vasarā esmu devis rīkojumu katrai ministrijai un valsts iestādei savu budžetu publiskot mājas lapā, lai katram iedzīvotājam būtu skaidrs, cik ministrijas un valsts iestādes tērē administratīvajiem izdevumiem un cik to kompetencē esošo politiku īstenošanai.

Otrkārt, šī budžeta tapšanā no paša sākuma ir tikuši iesaistīti arī valdības sociālie partneri – Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība un Latvijas Darba Devēju Konfederācija, kā arī sadarbības partneri - Latvijas Pašvaldību savienība un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, kas darbojušies gan Reformu vadības grupas darbā, gan arī piedalījušies atsevišķās slēgtajās Ministru kabineta sēdēs. Esmu pārliecināts, ka šāda valdības partneru iesaistīšana budžeta procesā ļauj daudz efektīvāk ņemt vērā sabiedrības intereses, padara budžeta veidošanas procesu caurskatāmāku un tuvāku demokrātijas pamatprincipiem. Jāatzīmē, ka Latvijā kopš neatkarības atgūšanas šāda pieeja izmantota pirmo reizi.

Kopš valdība uzsāka darbu šī gada martā, līdz ar 2010.gada budžeta pieņemšanu būsīm veikuši ievērojamu fiskālo konsolidāciju - aptuveni miljarda latu apjomā. Šāda mēroga budžeta konsolidācija ir vēsturisks, bezprecedenta pasākums gan no finanšu vadības, gan no sociālās atbildības viedokļa. Ikviens lēmums, kas tieši skar sabiedrību, ir jūtīgs un līdz ar to prasa lielu atbildības pakāpi. Ja mums pietiks spēka

un apņēmības sekmīgi pabeigt ekonomikas stabilizācijas programmu, ar šo konsolidāciju, iespējams, Latvija kļūs par hrestomātisku piemēru 21. gadsimta ekonomikas mācību grāmatās.

Budžeta sagatavošanā ievērotas ar starptautiskajiem aizdevējiem (EK un SVF) parakstītās vienošanās, kas paredz fiskālo konsolidāciju 500 miljonu latu apmērā (300 milj. latu izdevumu samazinājumi, 200 milj. latu papildus ieņēmumi no nodokļu izmaiņām un nenodokļu ieņēmumiem). Attiecīgi vispārējās valdības budžeta deficīta līmeni 2010. gadam – 6,1 % no IKP pēc naudas plūsmas principa, kas nodrošina, ka tiek ievērots parakstītajās vienošanās noteiktais deficīta līmenis (līdz 8,5% no IKP atbilstoši EKS 95 metodoloģijai). Valsts budžeta ieņēmumi plānoti 3,8 miljardi latu, bet izdevumi 4,3 miljardi latu, balstoties uz prognozi par gada IKP kritumu 4% apmērā un ekonomiskās izaugsmes atjaunošanos otrajā pusgadā, gada deflāciju 3,7 % un bezdarba līmeņa stabilizēšanos 13,8% apmērā.

Šobrīd sabiedrībā bieži dzirdam diskusijas par to, vai Latvijai vispār vajadzēja aizņemties no Starptautiskā Valūtas fonda un Eiropas Komisijas, īpaši, ja aizdevuma nosacījumi paredz dramatisku izdevumu samazināšanu un nodokļu paaugstināšanu t.i. pasākumus, kas varētu aizkavēt ekonomikas atveseļošanos.

Iesākumam es gribētu atgādināt to, kādēļ SVF ir Latvijā un kas no tā izriet. Pagājušā gada nogalē nevis SVF un Eiropas Komisija griezās pie Latvijas ar piedāvājumu aizdot naudu, bet gan Latvijas valdība lūdza steidzami aizdot līdzekļus, jo valstij draudēja maksātnespēja.

Lai būtu pilnīgi skaidrs piebildīšu, ka valsts maksātnespēja pie sliktākā scenārija nozīmē algu, pensiju un sociālo pabalstu aizturēšanu, budžeta iestāžu rēķinu neapmaksāšanu, valsts nespēju pildīt savas finansiālās saistības un līdz ar to strauju grimšanu parādu purvā. Valsts maksātnespēja nestu līdzīgu uzņēmumu masveida bankrotus un pilnīgu finanšu sektora paralīzi.

Par nepieciešamajiem budžeta konsolidācijas pasākumiem pie šāda scenārija daudz neizteikšos. Skaidrs ir viens – mēs ļoti ātri nonāktu pie sabalansēta budžeta. Mēs varētu tērēt tikai tik daudz, cik ieņemam, kas nozīmē, ka vienā piegājienā budžets būtu jāsamazina vēl vairāk kā par miljardu latu.

Ar starptautisko aizdevumu mēs varam īstenot pakāpenisku fiskālo konsolidāciju. Pieļaujamais kopbudžeta deficīta līmenis šogad ir 10% no IKP, bet nākošgad – 8.5% no IKP.

Esmu pārliecināts, ka labākas alternatīvas par starptautisko aizdevēju atbalstīto Latvijas ekonomikas stabilizācijas programmu pašreizējā situācijā nav. Precīzāk sakot, alternatīva ir tikai viena – SVF programmas apturēšana. Programmas apturēšanai var būt ļoti negatīvas sekas. Īstermiņā tas ir katastrofāls kritums tam, kas atlicis no Latvijas kredītreitinga un līdz ar to – finanšu sektora un reālās ekonomikas paralīze ar visām no tā izrietošajām sekām. Mums ir jāturpina strādāt pie Latvijas ekonomikas stabilizācijas programmas un starptautiskā aizdevuma turpmākas saņemšanas. Citas iespējas es nepieļauju.

Reizēm kā iespējamā alternatīva tiek piesaukta lata devalvācija. Aicinu nevairīties no

„ziloņa istabā” un izdebatēt jautājumu, kas saistīts ar lata stabilitāti. Demokrātiskā sabiedrībā katram ir tiesības izteikt viedokli par jebkuru sabiedrību interesējošu jautājumu. Arī valūtas kursa maiņai dažādās situācijās ir dažādi iespējamie ieguvumi un zaudējumi. Cienot klātesošo laiku šobrīd neiedziļināšos detaļās. Ielikšu to tikai šī brīža Latvijas kontekstā un saistībā ar valdības īstenotajām strukturālajām reformām. Ja strukturālo reformu rezultātā valdība selektīvi samazina finansējumu noteiktiem sektoriem, bet citiem tas tiek palielināts, piemēram, sociālās drošības tīklam un ES fondu projektu līdzfinansējumam, tad devalvācijas sekas sāpīgi izjustu katrs valsts iedzīvotājs. Citiem vārdiem sakot, devalvācija būtu neselektīva katra valsts iedzīvotāja reālo ienākumu samazināšana, kas, kārtējo reizi, vissāpīgāk sistu pa trūcīgākajiem. Ciestu arī iedzīvotāju uzkrājumi, t.sk. obligātie fondēto pensiju shēmas uzkrājumi. Vēl vairāk saasinātos kredītņēmēju problēmas, jo 85% no kredītiem ir ņemti eiro. Latvija ir ļoti maza un atvērta ekonomika. Tas nozīmē, ka arī iespējamais konkurētspējas ieguvums būtu ļoti īss un nenozīmīgs, jo momentā pieaugtu importēto energoresursu un komponentu cenas. Vēl jaunāk – devalvējot mēs zaudētu gaismu tuneļa galā. Mēs nespētu īstenot „izejas stratēģiju” – Latvijas pievienošanās eirozonai 2014.gadā. Rezumējot – mīnusu ir daudz vairāk nekā plusu.

Latvijas ekonomikas stabilizācijas programma paredz lata stabilitāti un pakāpenisku budžeta deficīta samazināšanu. Šo programmu mēs turpināsim konsekvēnti īstenot. Latvijas valdībai ir politiskā griba, savukārt Latvijas Bankai pietiek līdzekļu lai noturētu lata stabilitāti.

Valdības darbs ekonomiskās krīzes pārvarēšanai notiek trīs galvenajos virzienos – fiskālā konsolidācija, sociālās drošības tīkls sociālās spriedzes mazināšanai un ekonomikas sildīšanas pasākumi.

Par fiskālo konsolidāciju esmu jau informējis.

Sociālā līdzsvara un stabilitātes nodrošināšanai 2010.gadā nozīmīga loma būs „sociālās drošības tīklam”, kas ietver virkni sociālā nodrošinājuma pasākumu, ieskaitot garantētā minimālā ienākuma pabalsta palielināšanu, līdzfinansējumu pašvaldībām garantētā minimālā ienākuma un mājokļa pabalstu izmaksai, bezdarbnieku iesaistīšanu pagaidu darbos ar stipendiju, veselības aprūpes pakalpojumu un medikamentu pieejamības uzlabošanu trūcīgajiem iedzīvotājiem un atbalstu pašvaldībām izglītības sistēmas reformai.

Svarīgākie uzdevumi ekonomiskās sildīšanā ir saistīti ar nepieciešamību nodrošināt uzņēmējdarbības vidi, kas ļautu piesaistīt investorus un veicinātu jaunu uzņēmumu rašanos. Šobrīd, kad gan Latvijā, gan visā pasaulē vērojamas ekonomikas problēmas, ir būtiski nodrošināt iedzīvotājiem iespēju gūt papildu ienākumus. Aktuāls veids, kā iedzīvotāji var gūt šos ienākumus, ir uzsākt uzņēmējdarbību pašiem.

Uzsākot vadīt valdību, konsultatīvajā padomē piesaistīju ekonomikas ekspertus, lai virzītu mikrouzņēmumu atbalsta programmu. Esmu gandarīts, ka šobrīd šis darbs ir devis reālus rezultātus. Valdība ir atbalstījusi mikrouzņēmumu atbalsta koncepciju. Minēšu vairākus pasākumu piemērus. Nodokļu atskaites jāsniedz reizi ceturksnī, nevis reizi mēnesī. PVN samaksa pēc kases principa. Atvieglotas grāmatvedības prasības, paredzot iespēju vest grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā. Samazinātas prasības uzņēmumu pamatkapitālam un reģistrēšanas izmaksas. Liela daļa no šiem

pasākumiem ir iekļauti budžeta paketē. Finanšu ministrija strādā pie fiksētā mikrouzņēmumu nodokļa ieviešanas. Vēlējos izteikt pateicību ekonomikas ministram, kas ar lielu enerģiju virzīja šos jautājumus valdībā.

Tiek veikts sistemātisks darbs birokrātisko šķēršļu samazināšanai. Praktiski katrā valdības sēdē tiek pieņemti konkrēti lēmumi administratīvā sloga atvieglošanai dažādās jomās.

Būtisku ieguldījumu ekonomikas sildīšanā dod valstij pieejamais ES fondu finansējums. Neraugoties uz kopējo izdevumu samazinājumu, ar 2009.gada budžeta grozījumiem ES fondu apguvei tika piešķirti papildus 66 milj. latu un pirms mēneša vēl 84 milj. latu. Nākamgad, izmantojot ES un citu ārvalstu palīdzību, vismaz 6% no IKP tiks ieguldīti ekonomikas sildīšanā. Ir veikta struktūrfondu aktivitāšu pārprogrammēšana, palielinot finansējumu uzņēmējdarbības atbalstam. Notiek darbs pie ES fondu apguves sistēmas vienkāršošanas. Uzskatu, ka ES fondu finansējums jānovirza uzņēmējdarbībai, kas ģenerē ieņēmumus, tai skaitā nodokļu ieņēmumus, valsts budžetam un rada darba vietas ilgtermiņā. Tāpat finansējums būtu novirzāms programmām, kas orientētas uz eksporta potenciāla attīstību un valsts atbalsta programmām ar augstāku privātā līdzfinansējuma īpatsvaru.

Lai uzlabotu ES struktūrfondu apguves administrēšanu un paātrinātu fondu apguvi, valdībai jau tuvākajā laikā būs jāizšķiras par ES fondu administrējošo iestāžu skaita samazināšanu, atstājot ne vairāk kā četras galvenās ES fondu administrējošās iestādes. Jāvienkāršo projektu pieteikumu prasības, lai projektu sagatavošana būtu pa spēkam ikvienam uzņēmīgam cilvēkam ar interesantu ideju.

Valstī tiek īstenotas reālas strukturālās reformas, kuru mērķis ir nodrošināt valsts būtisku konkurētspējas pieaugumu vidējā termiņā.

Prātā palicis nesen Rīgas konferencē „The Economist” žurnālista Edvarda Lukasa teiktais, ka Latvija ir izniekojusi ekonomisko bumu, cerams, ka neizniekos krīzes doto iespēju. Strukturālās reformas ir šī krīzes dotā iespēja. Atcerēsimies, ka pirmie dokumenti, kas paredzēja strukturālas reformas veselības aprūpes un izglītības sistēmās tika izstrādāti vēl pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā. Kā redzat, tikai krīze piespieda reāli ķerties pie reformu īstenošanas.

Klausoties diskusijas par strukturālo reformu esamību vai neesamību, kvalitāti un ātrumu, bieži rodas iespaids, ka ne vienmēr diskusijās iesaistītajiem ir īsti skaidrs, ko nozīmē termins „strukturālās reformas”. Bieži vien tās tiek noreducētas uz ministriju struktūru optimizēšanu vai valsts budžeta izdevumu samazināšanu.

Vienotas, universālas strukturālo reformu definīcijas nav, katrā valstī un katrā laika periodā strukturālās reformas ir vērstas uz konkrētu uzdevumu risināšanu. Tās bieži min saistībā ar starptautisko finanšu institūciju - SVF un Pasaules Bankas – programmām. Attīstības valstīs strukturālās reformas bieži vien ir vērstas uz tirgus ekonomikas pamatprincipu iedzīvināšanu. Latvijas gadījumā strukturālo reformu mērķis ir vidējā termiņā nodrošināt valsts konkurētspēju globālajos tirgos, lielāko uzsvāru liekot uz ekonomiskās un valsts pārvaldības uzlabošanu.

Valdība pēc ilgstoša pārtraukuma ir atsākusi savulaik novārtā atstātās un līdz galam

nepabeigtās reformas valsts pārvaldē. Šis darbs notiek četros virzienos – valsts funkciju un atbildības izvērtēšana, valsts pārvaldes iestāžu struktūras sakārtošana, valsts izdevumu pārstrukturēšana, un, visbeidzot, valsts pārvaldes cilvēkresursu vadības un civildienesta sistēmas pārskatīšana.

Gada laikā valsts pārvaldē ir veiktas būtiskas reformas, lai nodrošinātu izdevumu samazināšanu, vienlaicīgi darot visu, lai pārvalde īstenotu savus uzdevumus efektīvi un kvalitatīvi. Ministriju padotības iestāžu sistēma ir optimizēta, samazinot aģentūru skaitu no 76 gada sākumā līdz 25 gada beigās. Nodarbināto skaits valsts tiešajā pārvaldē no 2008. gada sākuma ir samazināts par 14,5%, bet līdz gada beigām samazinājums var sasniegt pat 20%. Valsts un pašvaldību budžeta finansētās darbavietās strādā vairāk nekā 205 tūkstoši darbinieki, kas veido 9,08% no strādājošo iedzīvotāju skaita Latvijā. Turpinot strukturālo reformu īstenošanu, līdz 2013. gadam ir plānots samazināt šajā sektorā strādājošo skaitu līdz 8%, t.i., par vairāk nekā 29 tūkstošiem. Ir izstrādāta vienota valsts un pašvaldību amatpersonu atlīdzības sistēma. Izstrādātas vadlīnijas vienkāršākai ministriju iekšējai struktūrai, veikti funkciju auditi starpnozaru līmenī, izvērtētas valsts pārvaldes funkcijas, izmantojot to kā pamatu 2010. gada budžeta izstrādes procesā.

Latvijai šī nav pirmā krīze. Atceramies pirmos gadus pēc neatkarības atjaunošanas, banku krīzi un Krievijas krīzi. Situācija šobrīd daudzējādā ziņā līdzinās laikam uzreiz pēc neatkarības atjaunošanas, bet tomēr tā ir savādāka. Valsts šobrīd ir politiski un ekonomiski daudz sašķeltāka. Atkal skan runas, ka atnāks kāds saimnieks vai mesija un visu sakārtos.

Pastāv divi principiāli atšķirīgi lēmumu pieņemšanas mehānismi – viens, kur lēmumi tiek pieņemti šauras interešu grupas interesēs, par ko tiek izlemts vienpersoniski vai šīs pašas šaurās grupas ietvaros. Pēc neatkarības atjaunošanas pārāk bieži saimniekošanas vietā esam pieredzējuši izsaimniekošanu. Otrs – lēmumi tiek pieņemti koleģiāli un maksimāli caurskatāmi, iesaistot sabiedrības pārstāvjus svarīgāko lēmumu pieņemšanā.

Valdība ir spērusi soli otrā risinājuma virzienā. Ir izveidota reformu vadības grupa, kas tiecas regulāri un strādā pie tādiem svarīgiem jautājumiem, kā strukturālās reformas, budžets utt. Tomēr, bez lēmuma pieņemšanas mehānisma nepieciešama vēl virkne pasākumu, lai valsti izvestu no krīzes.

Pirmkārt, sabiedrība vēlas zināt, kā mēs izklūsim no krīzes. Mana atbilde – tikai kopā. Un tam, pirmkārt, nepieciešams kopējs mērķis, kopējs uzstādījums. Kopā ar sociālajiem un citiem valdības parteriem, koalīcijai un konstruktīvajai opozīcijai, visiem, kam rūp mūsu valsts nākotne, ir jāvienojas, kā to savulaik izdarīja Īrija un citas Eiropas valstis, bet pavisam nesen – mūsu kaimiņi lietuvieši. Domāju, ka darbs Reformu vadības grupā ir labs sākums šādai sadarbībai un vienotībai, šīs iestrādes ir jāturpina un jāizvērš.

Otrkārt, nedrīkst atkārtot pagātnes kļūdas. Treknajos gados, neskatoties uz vairākkārtējiem mūsu pašreizējo aizdevēju brīdinājumiem, valsts budžets netika sabalansēts. Lai novērstu šādu kļūdu nākotnē, ir jāizstrādā fiskālās disciplīnas likums. Tas ar likuma spēku uzliktu par pienākumu valdībai ievērot fiskālo disciplīnu un labas finanšu pārvaldības principus. Šis uzdevums finanšu ministrijai ir dots jau vasarā un

drīz varam sagaidīt konkrētus rezultātus.

Treškārt, lai arī šobrīd mūsu iespējas ir ierobežotas, jāveic uzlabojumi nodokļu sistēmā, kas veicinātu ekonomisko aktivitāti un piesaistītu investīcijas. Pozitīvs solis šajā virzienā ir ekonomikas ministrijas izstrādātie priekšlikumi nodokļu politikas jomā. Un vēl par nodokļiem. Mani uztrauc situācija, ka mēs nekautrējamies publiski paziņot, ka izvairīsimies maksāt nodokļus, bet tajā pašā laikā gribam turpināt saņemt bezmaksas veselības pakalpojumus un kvalitatīvu izglītību, gribam labus ceļus un nodrošinātu sabiedrisko kārtību. Rūzvelts ir teicis, ka „...nodoklis ir maksa par privilēģiju dzīvot organizētā sabiedrībā”. Nebūs nodokļu, nebūs valsts.

Ceturtkārt, maksimāli īsā laikā jāpabeidz uzsāktās strukturālās reformas, kuru galvenais mērķis ir valsts konkurētspējas celšana. Uzņemšos apgalvot, ka Latvijas tālākā attīstība ir vairāk kā jebkad iepriekš atkarīga no mūsu gribas veikt šo sāpīgo, bet nepieciešamo fiskālo konsolidāciju un strukturālās reformas.

Aicinu Saeimu atbalstīt 2010.gada valsts budžetu, vērtēt to atbildīgi un profesionāli, izvairīties no populismā bāzētas destrukcijas. Lai gan šis budžets uzskatāms par krīzes budžetu, tas ļaus mums turpināt īstenot Latvijas ekonomikas stabilizācijas programmu un virzīties uz ekonomikas atveseļošanu.

Paldies par uzmanību!